

■ درس پانزدهم:

میوهٔ هنر

■ اهداف

- ۱ آشنایی با نمونه‌ای برجسته از شاعر توانمند معاصر؛
- ۲ آشنایی با قالب قطعه؛
- ۳ تقویت مهارت در فهم و درک مناظره در قالب شعر؛
- ۴ تقویت روحیهٔ مثبت اندیشی و ثمربخشی؛
- ۵ گسترش درک و شناخت آفات بی‌حاصلی و بی‌ثمری؛
- ۶ آشنایی با معنای گذشته‌ها و واژه‌ها و مخفف واژه‌ها.

■ آموزش

جلسهٔ اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش پیشنهادی تدریس

روش تدریس کارایی گروه

در روش تدریس «کارایی گروه»، باید این نکته‌ها مورد توجه قرار بگیرد:

نخست اینکه دو فکر یا بیشتر، بهتر از یک فکر است و همه می‌توانند از یکدیگر یاد بگیرند. دوم آنکه روش تدریس گروهی مورد علاقه دانش‌آموزان است و از خود، توجه بیشتری به فرایند تدریس نشان می‌دهند.

پیش از آغاز فعالیت‌های گروهی، ضمن مطالعه هدف‌ها، آنها را با دانش‌آموزان در میان می‌گذاریم و انتظارات خود را بیان می‌کنیم. انتظارات در قالب چنین جمله‌هایی بیان می‌شوند:

- سعی کنید شعر (واژه‌ها، ترکیب‌ها و بیت‌ها) را با لحن درست و مناسب بخوانید.
- مفهوم کلی شعر را بیان کنید.
- مفهوم هر یک از بیت‌ها را بیان کنید.
- پیام‌های شعر را شرح دهید.
- با استفاده از واژه نامه پایان کتاب، معنی لغت‌های تازه درس را بیابید و به کمک آنها بیت‌ها را معنی کنید.

... و ■

پس از آنکه انتظارات معلم از دانش‌آموزان برآورده شد، گام‌های آموزش را این گونه پی می‌گیریم:

گام یکم: دانش‌آموزان را گروه‌بندی می‌کنیم و قوانین کار گروهی، یادداشت برداری، بحث و گفتگوی آهسته، زمان بندی و ... را با آنان در میان می‌گذاریم. دانش‌آموزان متن «میوه هنر» را به صورت فردی مطالعه می‌کنند و در زمان اختصاص یافته، یادداشت برداری‌های لازم را انجام می‌دهند.

گام دوم: در این مرحله، پرسش‌هایی را که بر پایه اهداف، طراحی کرده‌ایم، در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم. این پرسش‌ها، غالباً ترکیبی از سؤال‌های کوتاه پاسخ و کوتاه توضیح است. برای پاسخ دادن به سؤال‌های کوتاه توضیح، لازم است اهداف اساسی متن پوشش داده شود، مانند: پیام متن را در یک یا دو جمله بنویسید. در طراحی پرسش‌های کوتاه پاسخ می‌توانیم از انواع سؤال‌های صحیح و غلط، چند گزینه‌ای، کامل کردنی و وصل کردنی، بهره بگیریم، مانند:

الف) در مصراع: «دهقان چو تنور خود از این هیمه بر افروخت»، کدام واژه به معنی «هیزم» است؟

.....

ب) در سؤال «الف» کدام واژه نقش «نهاد» را دارد؟

الف) هیمه □ ب) تنور □ ج) دهقان □

پ) در مصراع «آن شاخ که سر برکشد و میوه نیارد»، «سر بر کشد» کنایه از چیست؟

در پرسش‌های «کوتاه توضیح» از این گونه سؤال‌ها می‌توان بهره گرفت :
الف) معنی مصراع «از گفته ناکرده و بیهوده چه حاصل؟» را بنویسید.

ب) پیام متن را در یک سطر بنویسید.

گام سوم : در مراحل قبل، هر یک از دانش‌آموزان به پرسش‌های مطرح شده، شخصاً پاسخ می‌دهند. هنگامی که سرگروه‌ها، پاسخ اعضای گروه خود را جمع‌آوری کردند، دوباره به همان سؤال‌ها به شکل گروهی پاسخ می‌دهند. اعضای گروه در مورد هر یک از پاسخ‌ها بحث می‌کنند، دلایل خود را برای صحت انتخاب خود یادآور می‌شوند و از اطلاعات دیگر اعضای گروه بهره می‌گیرند و شواهد را ارزیابی می‌کنند.

گام چهارم : در این مرحله، کلید سؤال‌ها در اختیار گروه‌ها قرار می‌گیرد. اعضای گروه با مقایسه پاسخ‌های خود و کلید سؤال‌ها، درک مناسب‌تری از متن درس به دست می‌آورند.
گام پنجم : در این مرحله، سرگروه نمره پاسخ‌های فردی و گروهی را مقایسه و محاسبه می‌کند و نمره مؤثر بودن یادگیری را محاسبه می‌کند.

گام ششم : معلم به جمع‌بندی مطالب می‌پردازد. لحن و آهنگ مناسب شعر را بیان می‌کند و با ارزشیابی تکوینی، دانش‌آموزان را برای بخش‌های بعدی آموزشی آماده می‌سازد.

نکات مهم درس

■ قالب درس، قطعه است.

قالب قطعه : قطعه شعری است که مصرع‌های زوج آن هم قافیه‌اند. موضوع آن اخلاقی، اجتماعی، تعلیمی، مدح و هجو است. ابیات قطعه از ابتدا تا پایان به یکدیگر مرتبط‌اند و تعداد ابیات آن، حداقل ۲ بیت است. از میان شعرای پارسی‌گو، انوری، ابن‌یمین و پروین اعتصامی بیش از دیگران به این قالب پرداخته‌اند.

■ نمونه‌ای از قطعه

خلید خار درشتی به پای طفلی خرد به هم برآمد و از پویه بازماند و گریست
 بگفت مادرش این رنج اولین قدم است ز خار حادثه، تیه وجود خالی نیست
 (پروین اعتصامی)

- پیام شعر میوه هنر : سرانجام بی ثمری و بی حاصلی، خواری و نابودی است.
- شعر «میوه هنر» مناظره‌ای است بین سپیدار و تبر.
- در این شعر از شخصیت بخشی (جان بخشی، تشخیص) بهره گرفته شده است.
- بیت اول : (یکی روز) : به معنی یک روز، روزی
- بیت دوم : بین واژه‌های «بیخ، بن، شاخ» و «تیشه، هیزم شکن، ارّه، نجار» تناسب وجود دارد.
- بیت سوم : کاین موسم حاصل بُود : اکنون زمان ثمربخشی است.
- معنی بیت هشتم : شاخه‌ای که مغرورانه سربلند کند و حاصل و ثمری نداشته باشد، سرانجامی به جز نیستی و نابودی نخواهد داشت، (شاخ : مخفف شاخه).
- معنی بیت نهم : ثمره انسان چیزی به جز دانش و حکمت نیست؛ ای کسی که ادعای فضل و هنر داری اگر آماده قدم نهادن در این راه هستی، بسم الله.
- میوه فروش هنر : ترکیب اضافی (هنر : مضاف الیه، میوه فروش : مضاف)
- مفهوم بیت دهم با ضرب المثل «دو صد گفته چون نیم کردار نیست» هم سویی دارد.
- گفته بیهوده : سخن بی ارزش
- بیت یازدهم : بین واژه‌های «شب و روز و مه و سال» تناسب وجود دارد. منظور از روز عمل و مزد، روز قیامت است.

■ واژه‌های مخفف درس :

شاخ (مخفف شاخه) / ز آتش (ز مخفف از)
 زین جامه (زین مخفف از این) / مه (مخفف ماه)
 دی (مخفف دیروز) / پار (مخفف پارسال)

جلسه دوم	
دانش زبانی	۲۰ دقیقه
حکایت	۳۰ دقیقه

حکایت

پیام حکایت «افلاطون و مرد جاهل»: این حکایت دانش‌آموزان را با رفتار بزرگانی چون افلاطون آشنا می‌کند. همچنین چالوسی را مورد نکوهش قرار می‌دهد و موجب تقویت عزت نفس و بی‌توجهی به تملق‌های بی‌پایه و اساس می‌گردد.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و دانش زبانی

هدف از فعالیت شماره دو تقویت درک دیداری دانش‌آموزان است.

■ تمرین خواندن

خواندن، از مهم‌ترین مهارت‌هایی است که کودکان در دوره ابتدایی، به آن دست می‌یابند و کسب این مهارت، مبنایی برای کوشش‌های تحصیلی آینده آنان خواهد بود. این مهارت دارای فرایندی بسیار پیچیده و مراحل گوناگونی است. ناتوانی در خواندن و نوشتن معمولاً دانش‌آموز ناتوان در یادگیری را با مشکلات بیشتری مواجه می‌سازد.

در صورتی که آموزگاران محترم با انواع خطاهای خواندن آشنایی داشته باشند می‌توانند با اتخاذ روش‌های صحیح، دانش‌آموزان را در برطرف کردن این خطاها یاری دهند. برخی از خطاهای نوشتن به شرح زیر است:

- ۱- حذف: دانش‌آموز در موقع خواندن، بعضی از واژه‌ها یا بخش‌هایی از جمله را حذف می‌کند.
- ۲- افزایش: گاهی واژه‌ای را لابه‌لای متن قرار می‌دهد که وجود ندارد.
- ۳- جانشین‌سازی: لغتی را جانشین لغت دیگر می‌کند.
- ۴- تکرار: بعضی از واژه‌ها را موقع خواندن تکرار می‌کند.
- ۵- حذف و اضافه کردن: گاهی حروفی را به واژه اضافه یا از آن حذف می‌کند.
- ۶- وارونه‌سازی: در موقع خواندن مثلاً واژه «باد» آن را «داب» می‌خواند.
- ۷- خواندن نادرست: گاهی جمله را سریع و بی‌دقت یا کند و لغت به لغت قرائت می‌کند.
- ۸- فقدان درک مطلب: هم‌زمان با قرائت متن، مطلب آن را درک نمی‌کند.

جلسه چهارم	
۳۵ دقیقه	املا
۱۵ دقیقه	تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت لحن)

املا

به منظور ایجاد تنوع در املاهای کلاسی می‌توان از روش‌های گوناگونی بهره جست. یکی از این روش‌ها بهره‌گیری از تکنیک بارش مغزی است. برای اجرای این روش، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که به کمک این تکنیک، با استفاده از حروف واژه‌های مشخص شده واژه‌های جدید بسازند.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

فعالیت شماره یک: هدف از این فعالیت، تقویت توانایی بازگردانی نوشته از نظم به نثر است. **فعالیت شماره دو:** در این فعالیت می‌توانیم توجه دانش‌آموزان را به زندگی نامه‌نویسی جلب کنیم. هر انسانی سرگذشتی دارد که داستان زندگی گذشته اوست. کارهایی که از انسان سر می‌زند و رویدادهایی که برایش رخ می‌دهد، سرگذشت او به شمار می‌آید.

تاریخ در حقیقت، گزارش زندگی گذشته انسان‌ها است، یعنی چیزی بسیار فراتر از سرگذشت فردی. **دلایل اهمیت زندگی نامه:**

- ۱ رفع عطش ذهن کنجکاو انسان به جست‌وجوگری در گذشته‌ها؛
- ۲ شناخت علل پیشرفت یا عقب‌ماندگی مردمان گذشته و کنونی؛
- ۳ افزایش تجربه در زندگی کنونی و آینده؛
- ۴ یادآوری نیکنامی دادگران تاریخ و بدنامی ستمگران و بیدادگران؛
- ۵ آموختن درس میهن دوستی و فداکاری و خدمتگزاری؛
- ۶ به کارگیری آموزه‌های فراوان به منظور تأثیرگذاری در زندگی فردی و اجتماعی.

جلسه ششم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

تکمیل داستان‌های ناتمام یا تغییر دادن پایان داستان‌ها با هدف بازسازی وقایع، یکی از روش‌های پرورش خلاقیت و نوآوری در نوشتن است.

فعالیت شماره دو این صفحه به بازگردانی به نثر ساده اشاره می‌کند.

بازگردانی به نثر ساده : بازنویسی، برگرداندن نثر و نظم قدیمی به زبان ساده و قابل فهم امروزی است و هدف از آن آشنایی عامه مردم، به ویژه کودکان و نوجوانان، با آثار ادبی گذشته به منظور ارتباط با فرهنگ غنی اسلامی و حفظ پیوند با گذشته خود است.

بازنویسی متون کهن به زبان امروزی شیوه‌ای است که باعث خلق آثار بسیاری شده است. از آن جمله می‌توان بازنویسی متون کهن ادب فارسی توسط مرحوم مهدی آذریزدی تحت عنوان قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب اشاره کرد که مورد استقبال بسیار قرار گرفته است.

آشنایی با متون کهن و مفاهیم و مضامین عالی آنها کمک می‌کند که تسلط به زبان فارسی بیشتر شود و دایره واژگان ما گسترش یابد. با بازنویسی کردن این متون، نگارش ما بهتر خواهد شد. با انجام دادن این فعالیت می‌توان دانش‌آموزان را با بسیاری از واژه‌ها، مترادف‌ها و معادل‌ها آشنا ساخت.

جلسه هفتم	
املا پایانی	۵۰ دقیقه

املا پایانی

به منظور تقویت درک شنیداری دانش‌آموزان، گاه می‌توان متن املا را قبل از شروع برای دانش‌آموزان قرائت کرد. دانش‌آموزان در این زمان چیزی نمی‌نویسند و تنها گوش می‌دهند.

در هنگام تصحیح کردن املا، گاه می‌توان نوشتن شکل صحیح واژه‌های نادرست را به دانش‌آموزان واگذار نمود. پس از تصحیح املا توسط معلم و مشخص نمودن واژه‌های نادرست، هر یک از دانش‌آموزان به صورت انفرادی، شکل درست آنها را از کتاب پیدا می‌کنند و بالای واژه نادرست می‌نویسند. این فعالیت موجب افزایش دقت دانش‌آموزان و همچنین تعمیق یادگیری آنان می‌شود.